

1 De balans

Een balans is een momentopname van de bezittingen en schulden van een organisatie. De balans is een van de financiële instrumenten om te beoordelen hoe een organisatie er financieel voor staat. Een balans is volgens een vast stramien opgebouwd en voorzien van een toelichting.

Veiligheidskundigen komen met balansen in aanraking als ze organisaties leiden en verantwoording af moeten leggen over het gevoerde financiële beleid. Kennis van de begrippen in de balans en de betekenis van de daarin opgenomen cijfers is daarbij onontbeerlijk. Aan het einde van het hoofdstuk komt de casus van de Gezamenlijke Brandweer aan de orde, waarin duidelijk wordt dat er in een veiligheidsorganisatie grote financiële bedragen omgaan.

De meeste Nederlandse ondernemingen stellen jaarstukken op volgens de Nederlandse en/of internationale wet- en regelgeving. Daarom vermelden we in een aantal gevallen op welke wetten de in dit boek behandelde regels betrekking hebben.

In dit hoofdstuk komen de volgende begrippen aan de orde:

- balans;
- vaste activa;
- vlottende activa;
- debiteuren;
- liquide middelen;
- eigen vermogen;
- aandelenkapitaal;
- (kort en lang) vreemd vermogen;
- reserves;
- leningen;
- productiemiddelen;
- (des)investeringen;
- afschrijvingen;
- aanschafwaarde;
- boekwaarde;
- restwaarde;
- boekwinsten en -verliezen;

- voorziening debiteuren;
- waarderingsgrondslagen;
- btw.

1.1 Balans: activa en passiva

Ondernemingen nemen deel aan het economisch verkeer en vanuit bedrijfs-economisch oogpunt is het behalen van winst een doel. Door winst neemt het eigen vermogen van de onderneming toe en daardoor wordt de continuïteit van de onderneming op het financiële vlak geborgd. Uiteraard is het mogelijk dat er verlies wordt geleden, waardoor het vermogen afneemt en mogelijk negatief wordt. Een onderneming met een negatief eigen vermogen krijgt problemen met het aantrekken van liquiditeiten en allerlei vormen van krediet, zoals een bank- of leverancierskrediet, omdat ze op termijn niet aan haar verplichtingen zal kunnen voldoen. Het vermogen kan ook afnemen door uitkeringen aan aandeelhouders of opnamen door de ondernemer(s).

De balans geeft inzicht in de aard en omvang van de bezittingen (de *activa*) en de vermogenspositie (de *passiva*).

In de meest eenvoudige vorm ziet de indeling van de balans er als volgt uit:

balans	
activa (debet)	passiva (credit)
vaste activa	eigen vermogen
vlottende activa	vreemd vermogen
<i>totaal activa</i>	<i>totaal passiva</i>

Figuur 1.1 Balans: activa en passiva

De balans is opgedeeld in een linker- en een rechterdeel en de totaaltellingen van beide zijden komen overeen. Aan de linkerzijde staan de bezittingen van de onderneming en aan de rechterzijde de manier waarop deze bezittingen gefinancierd zijn. De linkerzijde noemt men de *debetzijde* en de rechterzijde noemt men de *creditzijde*.

De posten op de balans zijn altijd geordend van ‘vast’ naar ‘vlottend’. *Vast* betekent dat de bezittingen of het kapitaal voor langere termijn in de onderneming zijn vastgelegd. *Vlottend* betekent dat de activa op korte termijn, in beginsel binnen een jaar, op een of andere wijze verbruikt worden.

We gaan nu eerst de activa behandelen en daarna de passiva.

1.2 Activa

Het is gebruikelijk om de activa te verdelen in *vaste activa* en *vlottende activa*. Vaste activa zijn duurzame productiemiddelen, zoals terreinen, gebouwen, machines en auto's. Natuurlijk kunnen ze wel worden verkocht, maar de bedoeling is om ze voor langere tijd, langer dan één jaar, in de onderneming te gebruiken.

In het Burgerlijk Wetboek (BW) staat het als volgt beschreven: 'Op de balans worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa, al naar gelang zij zijn bestemd om de uitoefening van de werkzaamheid van de rechtspersoon al of niet duurzaam te dienen' (artikel 2:364 lid 1 BW).

activa	voorbeelden
vaste activa	
immateriële vaste activa	goodwill
materiële vaste activa	grond gebouwen machines inventaris auto's
financiële vaste activa	deelnemingen in andere bedrijven langlopende vorderingen/leningen
vlottende activa	
voorraden	grondstoffen, gereed product
vorderingen	debiteuren vorderingen op korte termijn overlopende activa
liquide middelen	banksaldi
totaal activa	
	= lange termijn (> 1 jaar)
	= korte termijn (< 1 jaar)

Figuur 1.2 Activa: onderverdeling vast-vlottend

De activa zijn middelen waarover de organisatie de beschikking heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar de organisatie zullen vloeien. Het zijn de productiemiddelen van de organisatie: de middelen waarmee goederen en diensten geproduceerd worden. Denk bij goederen aan machines, grondstoffen en liquide middelen (geld). Diensten, zoals een opleiding voor bedrijfshulpverleners (BHV'ers), worden ook met activa geproduceerd: voor het verzorgen van diensten heb je auto's, lesmaterialen en lesruimtes nodig.

De medewerkers die je daarvoor inzet, staan niet op de balans: het ‘menselijk kapitaal’ komt in financiële zin alleen terug als kosten in de winst- en verliesrekening.

De meest ‘vaste’ bestanddelen staan bovenaan: de vaste activa. Binnen de rubriek vaste activa is dezelfde indeling toegepast: eerst de terreinen, dan de gebouwen en daarna de inventaris en de vervoermiddelen. De *liquide middelen*, ofwel het geld, staan altijd aan de debetzijde onderaan. Er is aan de activazijde sprake van een oplopende liquiditeit.

1.3 Investerings en afschrijvingen

Brandweerauto's, kazernes, blusmiddelen en de bureaus in de kantoren noemen we *productiemiddelen* of duurzame productiemiddelen. Als deze langer gebruikt worden dan één verslagjaar, worden de kosten verdeeld over een langere periode dan één jaar.

De relatie tussen de balans en de winst- en verliesrekening kunnen we ook als volgt weergeven:

20

		balans (in €)		winst- en verliesrekening (in €)				
				afschrijvingskosten				
				jaar 1	jaar 2	jaar 3	jaar 4	jaar 5
jaar 1	aanschafwaarde	100.000						
	afschrijving	20.000	→	20.000				
	boekwaarde	80.000						
jaar 2	afschrijving	20.000	→		20.000			
	boekwaarde	60.000						
jaar 3	afschrijving	20.000	→			20.000		
	boekwaarde	40.000						
jaar 4	afschrijving	20.000	→				20.000	
	boekwaarde	20.000						
jaar 5	afschrijving	20.000	→					20.000
	boekwaarde	0						

Figuur 1.3 Verdeling kosten door afschrijvingen

Als de productiemiddelen maximaal één jaar worden gebruikt, bijvoorbeeld als het grondstoffen voor de productie zijn, activeer je de productiemiddelen niet, maar breng je deze direct ten laste van het resultaat.

Iedere periode dat de productiemiddelen minder waard worden, zal de waardevermindering als *afschrijvingskosten* in de winst- en verliesrekening worden opgenomen. De afschrijvingskosten noemen we ook wel *afschrijvingen*. Bij toepassing van de afschrijvingsystematiek worden de kosten over meerdere jaren verdeeld.

Activeren

De aanschafwaarde (AW) van de productiemiddelen wordt onder de vaste activa op de balans geplaatst. Dat noemen we het *activeren* van het productiemiddel.

Daarbij hanteert men een ondergrens voor het activeren omdat productiemiddelen van geringe waarde niet geactiveerd worden. De ondergrens is afhankelijk van de grootte van de organisatie, maar als vuistregel kun je € 500 tot € 1000 hanteren. Je zou dus kunnen zeggen dat deze niet-geactiveerde productiemiddelen in één jaar helemaal worden afgeschreven.

Soms worden productiemiddelen niet als één geheel aangeschaft, maar is het een optelsom van materialen en gewerkte uren die worden samengesteld tot een bedrijfsmiddel: een gebouw, een machine, een installatie of een voertuig. In dat geval worden alle bijkomende kosten opgeteld bij de inkoopprijs, waarna men het actief als één productiemiddel activeert. Een voorbeeld daarvan is een gebouw dat door een aannemer wordt gebouwd, maar waaraan ook constructeurs een bijdrage leveren door het aanleveren van berekeningen voor de fundering.

Boekwaarde

De waarde van de activa op het moment van het opstellen van de balans is de *boekwaarde*. De boekwaarde is dus de aanschafwaarde minus de tot dat moment berekende afschrijvingskosten. In formulevorm:

boekwaarde = AW – afschrijvingen

Restwaarde

Een verschil met de niet-geactiveerde productiemiddelen is dat geactiveerde productiemiddelen een *restwaarde* hebben.

De restwaarde van een duurzaam productiemiddel is de geschatte verkoopwaarde aan het einde van de levensduur. Vaste activa worden afgeschreven totdat de waarde gelijk is aan de restwaarde.

In de praktijk wordt het productiemiddel afgeschreven totdat de restwaarde € 0 is. Op dat moment staat het actief nog wel op de balans, maar tegen een waarde nul. In sommige gevallen kiest men ervoor om een geringe restwaarde op de balans te laten staan, bijvoorbeeld € 1. Die restwaarde heeft dan niets te

maken met de verwachte verkoopwaarde, maar zorgt ervoor dat het productiemiddel in de administratie zichtbaar blijft.

Fiscaal gezien is afschrijven niet meer mogelijk als de restwaarde bereikt is, maar de Belastingdienst accepteert bij de meeste productiemiddelen een restwaarde van € 0. Ook bedrijfsauto's mogen in vijf jaar worden afgeschreven totdat de waarde nul is, zelfs als het waarschijnlijk is dat de verkoop na vijf jaar nog geld oplevert. Dat komt omdat het materiële belang voor de fiscus gering is. Voor gebouwen geldt sinds 1 januari 2007 dat de maximale afschrijving gebaseerd wordt op de WOZ-waarde van het gebouw. De maximale afschrijving mag niet lager zijn dan 50% van de WOZ-waarde die door de gemeente is vastgesteld, de zogenoemde bodemwaarde.

Als het productiemiddel gesloopt moet worden nadat het buiten gebruik gesteld wordt, dan is de restwaarde nul en zullen de geschatte kosten voor de sloop als een voorziening op de balans opgenomen worden. De voorziening is dan het bedrag dat je reserveert om de kosten in de toekomst te betalen. Het bedrag van de voorziening staat op de balans aan de creditzijde. Verderop in dit hoofdstuk gaan we dieper in op het begrip voorzieningen.

Desinvesteren

Een productiemiddel wordt uit de administratie verwijderd op het moment dat het niet meer ter beschikking van de onderneming staat c.q. dienstbaar is aan de productie, omdat het verkocht of gesloopt is. We noemen dat *desinvesteren*.

1.4 Lineaire afschrijving

De meest gebruikte afschrijvingsmethode is de *lineaire afschrijving*, waarbij periodiek een gelijk deel van de aanschafwaarde ten laste van het resultaat wordt gebracht totdat de restwaarde bereikt is. Het productiemiddel is dan afgeschreven tot de restwaarde. Het afschrijvingsbedrag is bij toepassing van de lineaire afschrijvingsmethode een vast percentage van de aanschafwaarde. Het *afschrijvingspercentage* is lager naarmate de verwachte levensduur van de investering langer is.

In figuur 1.4 staan enkele voorbeelden van afschrijvingstermijnen en -percentages.

afschrijving		
	periode	in %
gebouwen	40 jaar	2,5
installaties	5 jaar	20,0
inventaris	5 jaar	20,0
auto's	5 jaar	20,0

Figuur 1.4 Afschrijvingstermijnen en -percentages

Door wijzigingen in de fiscale wetgeving zijn de te hanteren afschrijvingspercentages in fiscale jaarrekeningen van met name de gebouwen gewijzigd. Als gevolg van deze wijzigingen in de fiscale wetgeving zullen ook de commerciële afschrijvingspercentages in de komende jaren worden aangepast. We komen daar in hoofdstuk 2 op terug.

Afschrijvingskosten

De periodieke afschrijvingskosten worden berekend door de aanschafwaarde (AW) te verminderen met de restwaarde (R) en het verschil te delen door de afschrijvingstermijn (N), in formulevorm:

$$\text{afschrijvingskosten} = (AW - R) / N$$

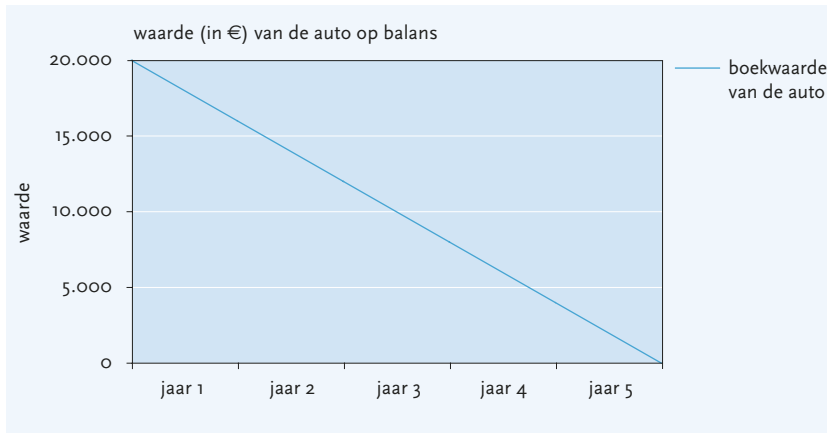
Ter illustratie nemen we als voorbeeld een auto met een aanschafwaarde van € 20.000 die in vijf jaar wordt afgeschreven volgens de lineaire methode. Het afschrijvingspercentage is dan 20,0% en dat levert het volgende afschrijvings-schema op:

	stand begin periode	afschrijving	stand einde periode	waarde op balans	kosten in winst- en verliesrekening
	€	€	€	€	€
jaar 1	20.000	4.000	16.000	16.000	4.000
jaar 2	16.000	4.000	12.000	12.000	4.000
jaar 3	12.000	4.000	8.000	8.000	4.000
jaar 4	8.000	4.000	4.000	4.000	4.000
jaar 5	4.000	4.000	0	0	4.000
jaar 6	0	0	0	0	0

Figuur 1.5 Voorbeeld afschrijving auto

De auto wordt volgens de administratie ieder jaar eenzelfde bedrag minder waard, totdat hij geheel is afgeschreven. De waarde volgens de administratie is de *boekwaarde*.

Grafisch ziet het verloop van de boekwaarde er als volgt uit:

Figuur 1.6 Grafische weergave boekwaarde auto

In het voorbeeld hiervoor neemt de waarde van de auto volgens de administratie ieder jaar met hetzelfde bedrag af.

Afschrijvingsstaat

Om de waardevermindering door afschrijvingen inzichtelijk te maken wordt een *afschrijvingsstaat* opgesteld. In de afschrijvingsstaat staan gewoonlijk het bedrag waartegen het actief is aangeschaft, de termijn waarover afgeschreven wordt of het afschrijvingspercentage, de waarde van het actief aan het begin van de verslagperiode, het afschrijvingsbedrag en de waarde aan het einde van de verslagperiode.

De Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost (VRBZO) heeft in de jaren 2017 tot 2019 geïnvesteerd in een groot aantal nieuwe tankautospuiten. De investeringen in tankautospuiten bestaan uit de voertuigen inclusief de opbouw volgens de specificaties van de VRBZO, en een bekapping. De voertuigen worden afgeschreven in tien jaar (beroepsbrandweer) of vijftien jaar (vrijwillige brandweer), afhankelijk van de categorie brandweerlieden die ermee werkt. De voertuigen van de beroepsbrandweer worden afgeschreven in tien in plaats van vijftien jaar omdat de voertuigen door het intensieve gebruik harder slijten dan de voertuigen van de vrijwillige brandweerploegen. Dat geldt ook voor de bekapping; daarvan zijn de afschrijvingstermijnen ook tien, respectievelijk

vijftien jaar. Naast tankautospuiten bezit de VRBZO ook nog een groot aantal andere voertuigen, zoals piketauto's, die in zeven jaar worden afgeschreven.

Afschrijvingsstaat Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost

omschrijving	afschrijving		afschr. termijn		aanschafwaarde op 1-1-2018	afschrijving t/m 2017	boekwaarde op 1-1-2018	afschrijving in 2018	boekwaarde ultimo 2018
	vanaf mnd.	jaar	in jaren	afschr. %					
				%	€	€	€	€	€
Vervoermiddelen									
TS SG Woensel	1	2016	10	10,00	364.808	72.962	291.846	36.481	255.365
TS 74BJJ8	7	2017	15	6,67	441.247	14.708	426.539	29.416	397.123
IM Copi B voertuig	7	2017	7	14,29	75.954	5.425	70.529	10.851	59.678
IM Copi Satellietschotel	7	2017	8	12,50	19.705	1.232	18.473	2.463	16.010
IM Copi Satellietrouter	7	2017	4	25,00	9.852	1.232	8.620	2.463	6.157
TS 83BJZ8	1	2019	15	6,67	441.246		441.246		441.246
Totaal					1.352.812	95.559	1.257.253	81.674	1.175.579

Figuur 1.7 Gedeeltelijke afschrijvingsstaat Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost

In figuur 1.7 is als voorbeeld een deel van de afschrijvingsstaat van de VRBZO opgenomen.

De afschrijvingsstaat beslaat meerdere pagina's omdat iedere investering zichtbaar blijft totdat het actief gedesinvesteerd wordt. Zichtbaar is dat een enkel voertuig (in dit geval het voertuig van de informatiemanager van het CoPI) uit verschillende componenten kan bestaan, waardoor meerdere afschrijvings-termijnen van toepassing kunnen zijn.

In de afschrijvingsstaat staat zowel de maand van aanschaf als het jaar van aanschaf vermeld. Deze twee gegevens hebben we nodig om de afschrijving in het jaar van activeren te berekenen.

In het jaar van aanschaf wordt meestal afgeschreven naar rato van het aantal volle maanden dat het productiemiddel geheel in gebruik is. Als een productiemiddel bijvoorbeeld op 17 mei 2018 is aangeschaft, start de afschrijving op 1 juni 2018. Het is ook mogelijk dat een productiemiddel wordt afgeschreven vanaf de exacte datum dat het in gebruik wordt genomen.

Het overzicht kan ook worden gebruikt om de verwachte afschrijvingskosten in de komende jaren te bepalen. Daartoe wordt het overzicht geëxtrapoleerd naar de komende jaren door per boekjaar twee kolommen toe te voegen, te

weten de afschrijving in het boekjaar en de boekwaarde aan het einde van dat boekjaar.

Overzicht van de investeringen in jaarrekening

Ten behoeve van de informatieverstrekking aan derden wordt het verloop van de vaste activa per activagroep in de jaarrekening opgenomen onder 'Toelichting op de balans'.

In de toelichting op de jaarrekening 2013 van de Gezamenlijke Brandweer in de Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond is het volgende overzicht opgenomen:

afschrijvingsstaat materiële vaste activa

onderdeel	boekwaarde		des-		boekwaarde
	01-01-2013	investeringen	investeringen	afschrijvingen	31-12-2013
	€	€	€	€	€
gebouwen	7.672.385	27.450		356.979	7.342.856
inventaris					
gebouwen	1.099.592	202.310		306.063	995.839
vervoermiddelen	3.356.408	559.599		560.881	3.355.126
machines, apparaten en installaties	590.236	32.849		106.082	517.003
machines t.b.v. project IBP	2.372.386	166.572	19.809	290.478	2.228.671
ov. materiële vaste activa	200.945	277.896		76.525	402.316
Totaal	15.291.952	1.266.676	19.809	1.697.008	14.841.811

Figuur 1.8 Overzicht verloop vaste activa Gezamenlijke Brandweer

In het jaarverslag 2013 beschrijft de directie ook hoe de activa zijn gewaardeerd:

'De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of verwaardigingsprijs. Bij de waardering wordt in voorkomende gevallen rekening gehouden met een bijzondere vermindering van de waarde, indien deze naar verwachting duurzaam is.

De post overige materiële vaste activa bevat voornamelijk communicatiemiddelen, gereedschappen en trainingstoestellen.

Afwaarderingen wegens duurzame waardevermindering heeft gedurende het boekjaar niet plaatsgevonden.'

Actuele waarde materiële vaste activa

De waarde van de materiële vaste activa is meestal bepaald op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. In het verleden steeg de waarde van bedrijfsterreinen en gebouwen in de loop der tijd en was de werkelijke waarde meestal hoger dan de waarde op de balans. Na de kredietcrisis van 2008 veranderde dat en bleek de werkelijke waarde soms lager te zijn dan de waarde volgens de balans. In de jaarrekening wordt de waarde van deze investeringen daarom apart toegelicht.

Bijzondere waardevermindering van vaste activa

Op elke balansdatum wordt beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van het actief hoger is dan de realiseerbare waarde. Waarbij de realiseerbare waarde de hoogste waarde is van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Daarnaast wordt op elke balansdatum beoordeeld of er omstandigheden bestaan die zouden kunnen leiden tot een terugname van een eerdere waardevermindering.

Figuur 1.9 Vermelding bijzondere waardevermindering in jaarrekening 2013 van Croon Elektrotechniek BV (bron: Jaarrekening 2013 Croon Elektrotechniek BV)

27

Boekwinst en boekverlies

De boekhoudkundige waardevermindering loopt niet precies gelijk met de werkelijke waardevermindering, tenzij zowel de boekwaarde als de werkelijke waarde nul bedraagt. Die waardevermindering wordt definitief vastgesteld op het moment dat de investering buiten gebruik gesteld wordt en niet meer ter beschikking van de organisatie staat. Dat is het geval als de investering verkocht of vernietigd wordt. Als de werkelijke waarde op het moment van verkoop hoger is dan de boekhoudkundige waarde, is er sprake van een *boekwinst*. In het tegenovergestelde geval is er sprake van een *boekverlies*.

opbrengst verkoop	boekwaarde	boekwinst	boekverlies
€	€	€	€
10.000	8.000	2.000	
10.000	11.000		1.000

Figuur 1.10 Boekwinst en -verlies